

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ПРОМИСЛОВОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ЛІКІВ ТА КОСМЕТИЧНИХ ЗАСОБІВ
КАФЕДРА АПТЕЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ЛІКІВ

MINISTRY OF HEALTH OF UKRAINE
NATIONAL UNIVERSITY OF PHARMACY
DEPARTMENT OF INDUSTRIAL TECHNOLOGY OF MEDICINES AND COSMETICS
DEPARTMENT OF DRUG TECHNOLOGY



Матеріали
V міжнародної науково-практичної конференції
Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
У ГАЛУЗІ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

FUNDAMENTAL AND APPLIED RESEARCH IN THE
FIELD OF PHARMACEUTICAL TECHNOLOGY

23 жовтня 2025 р.
October 23, 2025
Харків, Україна
Kharkiv, Ukraine

ВИВЧЕННЯ ПЕРСПЕКТИВНИХ РОСЛИН-АНАБОЛІКІВ РОДИНИ *IRIDACEAE*, ЯК ПІДГРУНТЯ ДЛЯ РОЗРОБКИ НОВИХ АНАБОЛІЧНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Рибак В. А., Керімова Г. Ф.

Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна

Вступ. Рослини, як правило, містять комплекс біологічно активних речовин (БАР), які визначають фармакотерапевтичну цінність фітопрепарату. Цей комплекс часто є аналогічним за своєю активністю синтетичним фармакологічним лікарським засобам. Найбільш важливими для сучасної практичної медицини та фармації є такі БАР, як: дубильні речовини, флавоноїди, алкалоїди, стероїди, глікозиди, кумарини, ефірні олії, вітаміни, мікро- та макроелементи. У зв'язку з цим, спостерігається інтенсивне дослідження БАР рослин, як потенційних анаболічних засобів, що традиційно використовуються в народній медицині для корекції типових порушень білкового обміну.

Мета дослідження. Вивчення перспективних рослин-анаболіків родини *Iridaceae*, як підґрунтя для розробки нових анаболічних лікарських засобів.

Методи дослідження. Проаналізовано та узагальнено особливості характеристики рослин-анаболіків родини *Iridaceae*, як підґрунтя для розробки нових анаболічних лікарських засобів.

Основні результати. Рослинні препарати володіють, як правило, слабкою анаболічною дією, однак за своїми властивостями підвищувати працездатність вони можуть перевершувати синтетичні препарати. Однак, рослинні анаболіки мають низку переваг над їх синтетичними аналогами: практично не токсичності, добре переносяться, мають дуже мало протипоказань; їх можна застосовувати як самотійно, так і з іншими анаболічними засобами для взаємопотенціювання їх дії.

Найважливішою особливістю дії рослинних анаболіків є їх здатність підвищувати активність власних анаболічних систем організму за рахунок потенціювання дії інсуліну, соматотропного і гонадотропного гормонів. Цей ефект досягається за рахунок підвищення активності синтезу циклічний аденозинмонофосфат (цАМФ), циклічний гуанозинмонофосфат та інших медіаторів, які посилюють чутливість клітин до власних гормонів організму; цАМФ, наприклад, підвищує чутливість клітин-мішеней до дії ендогенного самототропного гормону та інсуліну. Окрім цього, перевагами рослинних анаболіків є близькість хімічної структури БАР, які входять до складу рослинних засобів і клітин організму людини, та їх здатність легко вступати в метаболічні процеси.

Усі рослинні анаболічні засоби умовно підрозділяють на дві великі групи: рослинні анаболічні адаптогени та рослинні анаболічні препарати з гіпоглікемічною дією. Рослинні анаболічні адаптогени, окрім анаболічної дії, підвищують резистентність організму до будь-яких несприятливих факторів (фізичного навантаження, гіпоксії, токсинів, радіоактивного та електромагнітного випромінювання і т. п.).

Згідно іншої класифікації лікарські рослини, що проявляють анаболічну дію, умовно поділяють на 4 групи в залежності від механізму впливу цих рослин на організм людини: рослини-анаболіки гіпоглікемічної дії, рослини-анаболіки естрогенної дії, рослини анаболічної дії, що містять фітоекзидони, рослини анаболічної дії – адаптогени.

Одними із перспективних рослин-анаболіків є рослини родини *Iridaceae*, рід *Iris*, що здавна застосовуються в народній та офіційній медицині.

Рід *Iris* об'єднує понад 300 видів, які розповсюджені в Європі, Азії, Північній Америці, Африці. Відомо, що сировина ірисів містить флавоноїди, ізофлавоноїди, ксантони, дубильні речовини, гідроксикоричні кислоти. Завдяки різноманітному складу іриси мають широкий спектр біологічної активності: застосовуються для лікування запальних процесів, обструкції дихальних шляхів, захворювань шлунково-кишкового тракту, дерматологічних висипів. Завдяки наявності ксантонового глікозиду мангіферину сировина ірисів також має імуностимулюючу, протівірусну, протипухлинну дію.

Рослини роду *Iris* є перспективними для наукового вивчення – за останні 10 років виявлено та ідентифіковано понад 90 речовин флавоноїдної природи, серед них 38 – нові сполуки. Лікарська рослинна сировина *Iris L.* використовується для виготовлення лікарських та косметичних засобів.

В народній медицині широко використовуються види *Iris L.* для лікування шлунково-кишкових розладів, захворювань шкіри, запальних процесів верхніх дихальних шляхів; кореневища застосовують як в'язучий, потогінний, відхаркувальний, проносний та сечогінний засіб.

Ірис молочно-білий (Iris lacteal Pall.) володіє протизапальними, імуномодулюючими та антигіпоксичними властивостями, стимулює еритропоез, підвищує резистентність організму до інфекцій. Застосовують в терапії пневмонії, бронхітів, жовтяниці, хронічного гастриту.

Ірис болотний (Iris pseudacous L.) містить у своєму складі речовини фенольної природи. Результати численних досліджень підтверджують високу фармакологічну активність, зокрема доведений анаболічний та адаптогенний ефекти. Крім цього, в експерименті встановлено відсутність токсичного впливу на організм експериментальних тварин, що дозволяє віднести їх до класу практично не токсичних речовин. Відоме застосування ірису болотного в лікуванні опіків, ран, порізів, тріщин, опрілостей на шкірі, ерозій, а також застудних захворювань. Крім цього, дану рослинну сировину застосовують як знеболювальний та кровоспинний засіб.

Ірис німецький (Iris germanica L.) використовують як сечогінний, проносний, потогінний та знеболювальний засіб. Експериментально доведена наявність антиоксидантних властивостей водного та спиртового екстракту із використанням різноманітних тестів на відновлювальну здатність, антирадикальну активність (у відношенні до вільних, перекисних та супероксидних радикалів).

Ірис сибірський (Iris sibirica L.) у вигляді відвару використовують в лікуванні хвороб серця, а також як ранозагоювальний засіб. Підземна частина застосовується при сифілісі, цингі, як кровоспинний, проносний та антигельмітний засіб. Також доведена ефективність даного виду ірисів у

лікуванні пневмонії, бронхітів, гепатитів, хронічних гастритів, хвороб жіночих статевих органів.

Ірис щетинистий (Iris setosa Pall.) володіє знеболювальною активністю та застосовується при зубному болі.

Ірис мечовидний (Iris ensata Turcz.) застосовують в косметології для видалення ластовиння, зморшок, даному виду притаманні антисептичні властивості. Також встановлено антибактеріальну дію препаратів із ірисів мечовидних по відношенню до мікобактерії туберкульозу.

Не менш перспективним видом роду *Iris* є **ірис угорський (*Iris hungarica*)** – багаторічна трав'яниста рослина. Висота рослини близько 25 – 30 см, листки плоскі мечоподібні, загострені на кінцях, зелено – сизувато кольору. Квітки поодинокі, синьо-фіолетового кольору з жовтими «борідками», цвітуть у першій половині травня. Кореневище розгалужене, товсте, до 2 см у діаметрі, має чисельні тонкі корінці. Плід – циліндрична коробочка. Розмножується насінням та вегетативно. Ареал зростання півників угорських – країни Східної Європи, східна частина Центральної Європи. В Україні ростуть в лісостеповій і степовій зоні – серед чагарників, на узліссях, галявинах, луках.

Висновки. У вітчизняній та зарубіжній літературі дані щодо дослідження активності ірису угорського відсутні, що вказує на доцільність детального проведення фармагностичного аналізу та вивчення фармакологічної активності, з метою створення нових анаболічних лікарських засобів.